

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

วัดมหานาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ ตั้งอยู่ที่ถนนสรรพสิทธิ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองอุบลราชธานี ตั้งแต่เริ่มสร้างเมือง เป็นสถานที่สำคัญที่เคารพนับถือของชาวเมืองอุบลราชธานี และชาวจังหวัดใกล้เคียงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน แต่เดิมเมื่อเริ่มสร้างวัดนั้นเป็นวัดสำคัญฝ่ายอรัญวาสี ที่เคยเป็นสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาก่อน มีประวัติกล่าวไว้ว่า* เมื่อครั้งสร้างเมืองอุบลราชธานี โดยพระปฐมวราชสุริยวงศ์ (ท้าวคำผง) เจ้าเมืองอุบลราชธานี คนที่ ๑ ได้สร้างเมืองขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๕ ที่ใกล้บริเวณริมฝั่งลำน้ำมูล ใกล้กับดงอู้งัน ในการสร้างเมืองครั้งนี้ ได้จัดสร้างวัดประจำเมืองขึ้น ณ ริมฝั่งแม่น้ำมูล ตั้งชื่อว่า “วัดหลวง” เพื่อเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นที่ทำบุญสร้างกุศลของพุทธศาสนิกชนในเมืองนี้ วัดหลวงนี้จึงถือเป็นวัดแรกของเมืองอุบลราชธานี เมื่อสร้างวัดหลวงสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ได้นิมนต์พระมหาเถระผู้ใหญ่ คือ พระธรรมโชติวงศาพร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรมาอยู่ในพรรษาให้เป็นหลักสำคัญของวัดนี้ เพื่อสนองศรัทธาประชาชน แต่ต่อมาพระธรรมโชติวงศา มหาเถระ ได้พิจารณาเห็นว่าวัดหลวงนั้นเป็นวัดบ้านซึ่งเป็นฝ่ายคามวาสี ตั้งอยู่ใจกลางเมืองไม่เหมาะแก่การปฏิบัติสมณะธรรมวิปัสสนากรรมฐาน จึงแสวงหาสถานที่สถานที่ปฏิบัติเจริญวิปัสสนากรรมฐานที่มีภูมิลำเนาใหม่โดยได้พิจารณาเห็นว่าป่าดงอู้งันที่อยู่ห่างจากวัดหลวงออกไปทางทิศเหนือราว ๑๐๐ เส้น มีหนองน้ำชื่อ “หนองสะพัง” เป็นสถานที่เหมาะสมมีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์สงบสงัดวิเวกเป็นที่เหมาะแก่การปฏิบัติของพระสงฆ์ฝ่ายอรัญญวาสี จึงได้ตั้งเป็นสำนักสงฆ์ชื่อว่า วัดป่าหลวงมณีโชติศรีสวัสดิ์ เพื่อให้คู่กับวัดหลวงที่ตั้งมาก่อนแล้วนั้น จึงถือว่าวัดนี้เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองแห่งที่สองก็ว่าได้ แต่การก่อตั้งวัดยังไม่ทันเสร็จสมบูรณ์ พระปฐมวราชสุริยวงศ์ (ท้าวคำผง) เจ้าเมืองได้ถึงแก่อนิจกรรมเสียก่อน ต่อมาพระพรหมวราชสุริยวงศ์ (ท้าวทิดพรหม) ได้ขึ้นเป็นเจ้าเมืองอุบลราชธานี จนถึง พ.ศ. ๒๓๔๘ พระพรหมวราชสุริยวงศ์ได้ก่อสร้างวิหารในป่าหลวงมณีโชติศรีสวัสดิ์ ถัดมาอีก ๒ ปี ใน พ.ศ. ๒๓๕๐ พระมหาราชครูศรีสังฆธรรมวงศา ได้เป็นผู้นำศิษยานุศิษย์ และญาติโยมร่วมกันก่อสร้างพระพุทธรูปประธานในวิหารและขนานนามพระพุทธรูปองค์ใหญ่นี้ว่า “พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง” หรือที่เรียกตามนามโบราณว่า “พระเจ้าใหญ่อินแปลง” ต่อมาสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ตีสโล) ได้ขนานนามชื่อวัดใหม่จากเดิมมาเป็น วัดมหานาราม หรือที่นิยมเรียกกันว่า วัดป่าใหญ่ จนถึงปัจจุบัน

พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง จากการสืบค้นพบมีชื่อที่ซ้ำเหมือนกันนี้อยู่จำนวน ๓ องค์ด้วยกันองค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดอินแปลงมหาวิหาร บุตรเวียงจันทร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีอายุมากกว่าพันปี อีกองค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดอินทร์แปลง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่รุ่นราวคราวเดียวกันกับองค์ที่อยู่เวียงจันทร์ ส่วนองค์สุดท้ายองค์ที่ ๓ คือ พระเจ้าใหญ่อินแปลง ที่วัดมหานาราม ซึ่งมีอายุกว่า ๒๐๐ ปี ซึ่งถือว่าอายุน้อยกว่าสององค์ที่

* วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, วัดมหานาราม, <https://th.wikipedia.org/wiki> [สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๐].

กล่าวมาแล้วมากนัก ส่วนรูปลักษณะค่อนข้างที่จะคล้ายกันเป็นพุทธรูปปางมารวิชัย ก่ออิฐถือปูนลงรัก ปิดทองเหมือนกันมีเมตตาบารมีอันเข้มขลังเช่นเดียวกัน

ด้านปฎิหาริย์ความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงในตำนานเมืองอุบลกล่าวว่า พระมหाराชครูศรีสัตธรรมวงศาได้สร้าง และทำพิธีพุทธาภิเษกเบิกพระเนตรโดยท่านเองพร้อมด้วย ข้าราชการพ่อค้าประชาชนจำนวนมากทำให้พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงนั้นมีความขลังศักดิ์สิทธิ์ เป็น พระพุทธรูปองค์พิเศษที่คน และเทพยดารักษาเคารพเลื่อมใสเป็นมงคลอย่างยิ่ง ทั้งยังมีตำนานเล่า ขนานกันสืบต่อมาว่า ในขณะที่ก่อสร้างพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงนั้น ได้เกิดฝนตกฟ้าร้องอยู่ตลอดเวลา พอจนจะเสร็จอยู่แล้วคงเหลือแต่การตกแต่งองค์พระให้สวยงาม ในคืนหนึ่งตกตึกก็ได้มีแสงสว่างทั่ว บริเวณวัดและมีลำแสงสูงขึ้นไปสู่อากาศ ผู้คนต่างก็ตื่นตกใจลุกขึ้นมาดู พอรุ่งเช้าปรากฏว่าที่วัด พระพุทธรูปที่สร้างยังไม่เสร็จนั้น ก็ได้สำเร็จเรียบร้อยสวยงามเป็นอย่างยิ่ง พอใครได้เห็นเป็นตกตะลึง ในความงามของพระพักตร์มีพุทธลักษณะที่สวยงามเป็นอย่างยิ่ง ชาวบ้านต่างพูดต่อกันว่าอาจเพราะมี เทวดาพระอินทร์แปลงร่างลงมาเป็นชีปะขาวร่วมสร้างจึงได้เป็นเช่นนี้ ด้วยเหตุแห่งคำล่ำลือจึงได้ ขนานพระนามว่า “พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง” มาตราบนทุกวันนี้ ในด้านประวัติความศักดิ์สิทธิ์ อธิปฎิหาริย์ของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงที่มีต่อชาวอุบลราชธานีนั้นได้เกิดขึ้นในหลายๆ ครั้ง หลายๆ วาระ และหลายๆ บุคคล ปรากฏเหตุการณ์ที่น่าพิศวงน่าอัศจรรย์ใจต่อผู้ที่เข้ามากราบ สักการะขอพรต่อพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงเป็นจำนวนมาก มีความสำเร็จสมหวังในสิ่งต่างๆ ที่ขอจนพบว่า ในแต่ละวันมีคนเข้ามาขอพรเป็นจำนวนมากเกินไป จนนำเข้าสู่ความมั่งงายหลงผิดได้ หรือบางครั้ง อาจทำให้หลงติดจนไม่สามารถจะช่วยเหลือตนเองได้ มีแต่ร้องขออ่อนวอนพรจากพระเจ้าใหญ่อินทร์ แปลงอยู่แทบทุกเรื่องในชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องขัดต่อหลักการในทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมั่นในความเพียร พยายาม หรือหลักแห่งศรัทธา ๔ ไปได้

ด้วยเหตุนี้ ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับ อธิปฎิหาริย์ที่มีต่อพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงตามหลักพุทธศาสนา เพื่อชี้ให้เห็นความถูกต้องในเรื่อง ของอธิปฎิหาริย์ในทางพุทธศาสนา และการส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับอธิปฎิหาริย์ที่มีต่อพระเจ้า ใหญ่อินทร์แปลงตามหลักพุทธศาสนาต่อชาวอุบลราชธานีให้เกิดมีศรัทธาที่ต้งามสร้างให้เกิดความสุข ความสงบ ความต้งามทางพุทธศาสนา ที่ส่งเสริมศรัทธาในพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงให้มั่นคงคู่เมือง อุบลราชธานีต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัยมีดังนี้

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับอธิปฎิหาริย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องอธิปฎิหาริย์ของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับอธิปฎิหาริย์ที่มีต่อพระเจ้าใหญ่อินทร์ แปลงตามหลักพุทธศาสนา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับอธิปฎิหาริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ว่ามี กล่าวไว้อย่างไรบ้าง มีกี่ประเภท กี่ลักษณะ กี่ประเภท มีคุณมีโทษอย่างไร และหลักการปฏิบัติเพื่อให้ ได้มาซึ่งอธิปฎิหาริย์นั้นต้องทำอย่างไร

๑.๓.๒ ความเชื่ออิทธิปาฏิหาริย์ของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง เป็นอย่างไร ปรากฏความเชื่ออิทธิปาฏิหาริย์ในเรื่องใดบ้าง

๑.๓.๓ การส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ที่มีต่อพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงตามหลักพุทธศาสนาที่ถูกต้องดงามเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาเอกสารและลงพื้นที่เก็บข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวกับ “การส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ที่มีต่อพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงตามหลักพุทธศาสนา” โดยจำแนกขอบเขตของการศึกษาออกเป็น ๔ ลักษณะดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร ขอบเขตของการวิจัยด้านเอกสาร จำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

๑) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒) เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่ศึกษา เช่น คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อรรถกถาฎีกา วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตำรา เอกสารทางวิชาการ หนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้ได้จำแนกเนื้อหาองค์ประกอบในการศึกษาออกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๑) แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒) ความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง

๓) การส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ที่มีต่อพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงตามหลักพุทธศาสนา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่วิจัย โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือก ๓ หลักเกณฑ์ดังนี้

๑) พระสงฆ์และประชาชนที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง โดยเฉพาะในจังหวัดอุบลราชธานี ที่สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลเชิงลึกได้

๒) พระสงฆ์และประชาชนที่ได้พบเห็นเรื่องราวเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงที่สามารถให้ข้อมูลโดยใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลทั้งที่เป็นแบบสัมภาษณ์

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านประชากรที่ให้ข้อมูล ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยได้กำหนดกลุ่มประชากรที่ใช้การเก็บข้อมูลในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มประชากรในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

๑) พระสงฆ์ในวัดวัดมหายานารามพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

๔ รูป

๒) ผู้นำชุมชน/ผู้ใหญ่ บ้านในพื้นที่วิจัย ๕ คน

๓) ประชาชนทั่วไปที่มีประสบการณ์เรื่องราวเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ของพระเจ้า
ใหญ่อินทร์แปลง จำนวน ๑๓ คน
รวมทั้งหมด ๒๒ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในงานวิจัย

อิทธิปาฏิหาริย์ หมายถึง เหตุการณ์เรื่องราวประสบการณ์ และกรณีที่เป็นอุทาหรณ์
เกี่ยวกับการแสดงฤทธิ์ พลังอำนาจ ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ และอภินิหารของพระเจ้าใหญ่อินทร์
แปลง ที่พุทธศาสนิกชนบางคนบางกลุ่มได้ประสบพบเห็นในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อถือ ศรัทธาที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์พลังเหนือธรรมชาติที่ปรากฏ
ออกมาในรูปของอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งมีลักษณะที่หลากหลายต่างกรรมต่างวาระ และต่างบุคคล

หลักธรรม หมายถึง หลักคำสอนที่เกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา
เถรวาท

พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง หมายถึง พระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่เป็นพระคู่บ้านคู่เมือง อยู่
ประจำวัดมหาวนารามพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “การส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ที่มีต่อพระเจ้า
ใหญ่อินทร์แปลงตามหลักพุทธศาสนา” ได้แบ่งการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น ๒
ส่วนดังนี้

๑.๖.๑ ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^๒ ได้กล่าวถึงกล่าวถึงพิธีกรรม
และความเชื่อในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ในหนังสือ เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาไว้ว่า ศาสนา
พราหมณ์ถือว่าเป็นศาสนาประเภทเทวนิยม (Theism) คือเป็นศาสนาที่นับถือพระเจ้าและเป็น
รากฐานของวัฒนธรรมอินเดียตั้งแต่ครั้งชนเผ่าอารยันได้เข้ามามีอิทธิพล โดยที่ศาสนาพราหมณ์นั้น ได้
กำหนดให้มีการบูชาเทพเจ้า ตั้งแต่ครั้งบรรพกาลมา ซึ่งปรากฏคัมภีร์พระเวท ได้กล่าวถึงการที่มนุษย์
จำเป็นต้องประกอบพิธีบูชาญต่อเทพเจ้าในฐานะที่เป็นสิ่งสูงสุด เรียกว่า ปुरुชะ ซึ่งมีผลมาจากการ
ประกอบพิธีกรรมดังกล่าว ได้มีการประพันธ์กาพย์หรือบทสวดขึ้นมา เพื่อประกอบในการทำพิธี
บวงสรวง สิ่งเคารพสูงสุดที่เรียกว่า ฤคเวท ต่อมาในสมัยพระเวท ชาวอารยันได้พัฒนาพิธีกรรมต่างๆ
ขึ้นและได้แบ่งคัมภีร์เกี่ยวกับคำสอนไว้เป็น ๓ คัมภีร์ โดยระบุระเบียบพิธีสำคัญ ๆ เช่น การบูชาญ
เป็นต้น ไว้ในคัมภีร์ยชุรเวท ซึ่งคัมภีร์พระเวทนี้ ได้ถือกำเนิดขึ้นเมื่อราว ๑๐๐ ปีก่อนสมัยพุทธกาล ใน
ระยะต่อมาเมื่อพราหมณ์ได้กำหนดให้มีพระพุทธรูปเจ้าขึ้นมาเพิ่มอีกหลายองค์ เช่น พระอินทร์ เป็นต้น
จึงได้เกิดพิธีกรรมในการบูชาเพิ่มขึ้น เช่นพิธีถวายน้ำโสมแก่พระอินทร์ เป็นต้น ต่อมาถึงยุคคุปนิษัท
พราหมณ์ได้ลดจำนวนเทพเจ้าลงเหลือเพียงองค์เดียว คือ พระพรหมและได้ก่อตั้งปรัชญาว่าด้วยพร

^๒ คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๙.

หมั่น หรือปรมาตม้นขึ้นเพื่อเป็นการลดอำนาจของเทพเจ้าที่เหลือน้อยลงอีก โดยเห็นว่า พรหม คือ ผู้สร้างสรรพสิ่ง และพรหมนั้นเป็นอมตะเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมในสมัยนี้ จึงมีความกระชับสั้นลง และเปลี่ยนมาเป็นการมุ่งหวังการบรรลุสู่เป้าหมายสูงสุดของศาสนา

นอกจากนี้ พิธีกรรมและความเชื่อในทัศนะ พระพุทธศาสนาได้เสนอทัศนะว่า ถ้าเป็นความเชื่อแบบโบราณนั้น มนุษย์มีความเชื่อและประกอบพิธีกรรมเพื่อสนองความเชื่อนั้น เพราะมีสาเหตุเกิดจากความกลัว เช่นถ้ากลัวต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วไม่สามารถที่จะหาคำตอบได้ว่าสิ่งที่ตนเชื่อนั้นด้วยการประกอบพิธีกรรม (อ้อนวอนบวงสรวง บูชา ด้วยเครื่องสการบูชาต่างๆ) เพื่อเป็นการเอาใจเทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือเทพเจ้า ดังที่ปรากฏในอัครคัมภีร์สุตที่ได้อธิบายถึงความเชื่อนั้นว่า จะต้องมีการประกอบพิธีกรรม คือ พราหมณ์ ซึ่งหมายความว่า พิธีกรรมเกิดมาจากความเชื่อของมนุษย์ที่มีความไม่รู้ในข้อเท็จจริงของสิ่งที่อยู่รอบตัว เมื่อไม่รู้จึงประกอบพิธีกรรมเพื่อให้สิ่งที่ตนไม่รู้ขึ้นมาทำอันตรายต่อตนเองและคนในครอบครัว ส่วนความเป็นมาของพิธีกรรมและความเชื่อพึงทราบว่าเป็นพระพุทธรูปศาสนาจัดเป็นศาสนาประเภทเทวนิยม และมีแนวคิดปฏิเสธพระเวท หรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า ดังนั้นคำสอนของพระพุทธศาสนา จึงมีให้เน้นที่มุ่งประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเกิดจากความกลัวในจิตใจของมนุษย์ที่พัฒนามาเป็นความเชื่อสองประการดังกล่าวมา และพิธีกรรมที่ปรากฏออกมาเป็นความเชื่อจะมีลักษณะสำคัญ ๒ ประการ พิธีกรรมและความเชื่อที่มีเหตุผล และไม่มีเหตุผล ส่วนจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความเชื่อและแนวทางของแต่ละศาสนาที่จะอธิบายแก่ศาสนิกชนของตนให้เข้าใจได้ ซึ่งมีกรอบแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อและพิธีกรรมที่ยึดโยงอยู่กับมนุษย์

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^๓ ได้กล่าวถึงตำนานผู้สร้างพระพุทธรูปองค์แรกในโลกไว้ว่าราว พ.ศ. ๕๐๐ = ค.ศ. ๔๓ แต่ฝรั่งว่า ค.ศ. ๑๓๕ ถึง ค.ศ. ๑๖๐ ได้กล่าวถึงมิลินทปัญหาว่า พระนาคเสนตอบคำถามของพระญามิลินท์เป็นเหตุให้ทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปศิลปะคันธาระแบบกรีก ได้เริ่มเกิดขึ้นในยุคนี้ ซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธรูปที่สืบมาจนถึงปัจจุบัน (บางมติดกล่าวว่าเริ่มมีในราชวงศ์กุษาณ) แต่อาณาจักรกรีก-โยนกอยู่ต่อมาอีกไม่นานก็สิ้นอำนาจลงใน ค.ศ. ๑๒๘ และถูกรวมเข้าในอาณาจักรกุษาณ ที่เจริญรุ่งเรืองในยุคต่อมาจนสิ้นวงศ์ในราว พ.ศ. ๗๖๓

สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสสทตฺโต)^๔ กล่าวว่า “มวลชนนับถือบุคคลหรือวัตถุสิ่งใดก็ทำการบูชาสักการะ และเคารพบุคคลหรือวัตถุอย่างนั้น โดยหวังให้เป็นความดี ความเจริญแก่ตน แต่ผลที่พึงได้รับย่อมอยู่ที่บุคคลผู้ได้รับบูชา ถ้าบุคคลผู้ได้รับบูชาเป็นบุพการีบุคคล ท่านผู้ควรบูชาย่อมสามารถให้เกิดผลแก่ผู้บูชาได้ตามสถานะและโอกาส ถ้าบูชาบุคคลผู้ขาดคุณสมบัติการบูชาก็ไร้ผล ถ้าบูชาหรือทำถูกต้องตามหน้าที่ก็นับว่าเป็นคุณงามความดีแก่ตน”

วิโรจ นาคชาตรี^๕ กล่าวถึงความเชื่อเรื่องพระเจ้าทันใจในประเทศไทย จากความเชื่อที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงประทับรอยพระบาทและประธานพระเกศา (พระบรมสารีริกธาตุ) ให้แก่ชนผู้มี

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ศาลานุกรมพระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๕.

^๔ สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสสทตฺโต), **ประชุมพระธรรมเทศนา**, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์ปริ้นแอนพับชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๒.

^๕ วิโรจ นาคชาตรี, “ความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์พระเจ้าทันใจ : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดยอดแก้วศรีบุญเรือง”, **วารสารรามคำแหง**, ฉบับมนุษยศาสตร์ ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๗, , หน้า ๕๖.

จิตศรัทธา และสร้างพระเจดีย์ธาตุเพื่อบรรจุสิ่งที่พระพุทธรูปเจ้าทรงประทาน ต่อมา มีการสร้างวัดและการสร้างพระพุทธรูปในสถานที่ที่มีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุ และมักจะเรียกว่า “วัดพระธาตุ” ซึ่งมีจำนวนมาก เช่น วัดพระธาตุช่อแฮ วัดพระธาตุแช่แห้ง วัดพระธาตุหริภุญชัย วัดพระธาตุดอยคำ บ้างก็เรียก “วัดพระบรมธาตุ” เช่น วัดพระบรมธาตุบ้านตาก วัดพระบรมธาตุลำปางหลวง ฯลฯ โดยวัดที่มีพระธาตุส่วนมากจะมีการสร้าง “พระเจ้าทันใจ” ประดิษฐานอยู่ในวัดหรือในอุโบสถ

ในคติความเชื่อของชาวเหนือ ในประเทศไทย “พระเจ้าทันใจ” มักปรากฏในวัดพระบรมธาตุหรือวัดพระธาตุ และได้ชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังที่ปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอจนกระทั่งมีคำกล่าวหาว่า “พระเจ้าทันใจเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ขอพรได้ทันใจเหมือนชื่อพระพุทธรูป” เช่น พระเจ้าทันใจที่วัดพระธาตุดอยคำซึ่งเป็น พระพุทธรูปเก่าแก่ อายุ ๕๐๒ ปี “เป็นที่เลื่อมใสของประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มาขอโชค ลาภ เลื่อนขั้น สอบข้าราชการ ปลดหนี้สิน คดีความและไกล่เกลี่ย หายเจ็บป่วย มีนักการเมืองมาขอชนะเลือกตั้งทั้งระดับชาติ และท้องถิ่น ส่วนใหญ่สมปรารถนาทุกราย ผู้อธิษฐานสมความปรารถนาจะแก้บนด้วย ดอกมะลิตั้งแต่ ๕๐ พวงขึ้นไป ส่วนมากแก้บน ๕๐๐-๑,๐๐๐ พวง” หรือวัดพระบรมธาตุบ้านตาก หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “วัดหลวงพ่อตันใจ” เป็นวัดที่มีชื่อเสียงและบุคคลทั่วไปมักจะมากราบไหว้ขอพร “มีญาติโยมได้มาตั้งจิตอธิษฐานขออะไรก็ได้สมความปรารถนาทุกสิ่งทุกประการ” ซึ่งที่วัดแห่งนี้พบการเก็บเงินสดที่ได้มาจากผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญมากถึง ๔๓ ล้านบาท

กิตติคุณ เรื่องแสน^๖ ได้กล่าวถึงอิทธิพลของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงไว้ว่า พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงเป็นพระพุทธรูปที่สวยงามและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่าพระพุทธรูปองค์ใดๆ บรรดามีในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งอิทธิพลของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงได้ปรากฏแก่ข้าพเจ้าถึง ๓ ครั้ง คือเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค เพราะก่อนหน้านั้นเคยสอบตกมาตลอด ไปไหว้ขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากหลายแห่งแต่ไม่ได้ผล จึงได้นำเครื่องสักการะถวายพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงพร้อมตั้งสัตยาธิษฐานว่า ถ้าสอบประโยค ๙ ได้ จะนำเอาผ้าไตรจีวรไปถวาย หลังจากสอบเสร็จแล้วปรากฏว่าสอบได้จริงเป็นครั้งแรก ครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้ลาสิกขาออกมาแต่งงาน ในวันแต่งงานได้นำเครื่องสักการะไปถวายท่านพร้อมตั้งจิตอธิษฐานว่าถ้าได้ลูกชายผู้มีบุญคนหัวปีมาเกิดจักนำเอาผ้าไตรจีวรมาถวาย หลังจากแต่งงานได้ปีเศษก็ได้ลูกชายสมดังปณิธานที่ตั้งไว้ จึงได้นำผ้าไตรจีวรมาถวาย ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ การค้าขายตกต่ำทั่วประเทศประสบกับความฝืดเคืองต้องขนสินค้าที่มีอยู่ส่งออกจำหน่าย ได้ไปกราบไหว้องค์ท่านเพื่อความโชคชัยสวัสดิ์ ปรากฏว่าได้ผลสมความปรารถนา จึงนำผ้าไตรไปถวายนี้เป็นครั้งที่ ๓ และเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ หรือเรียกว่าสงครามเอเชียบурพา ประเทศไทยเราตกลงให้ทหารญี่ปุ่นเข้าประเทศและใช้เป็นทางผ่านเข้าไปยังประเทศพม่าและอินเดีย อุบลราชธานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่อยู่ปลายเขตแดนของประเทศไทยที่อยู่ในมณฑลอีสาน ทหารญี่ปุ่นได้นำเอาฝูงบินมาทิ้งระเบิดลงที่เมืองอุบลราชธานี แต่ถูกระเบิดที่ทหารญี่ปุ่นได้ทิ้งลงมามากมายหลายลูก ปรากฏว่ามีส่วนหนึ่งที่ถูกระเบิดได้ตกลงมาข้างหลังพระวิหารด้านทิศเหนือแต่หน้าอุโบสถารีย์ที่ไม่มีถูกระเบิดใดๆ ระเบิดขึ้นเลย ลูกกระเบิดก็ตกห่างวิหารออกไปตั้ง ๗๐-๘๐ เมตร บริเวณวัดได้รับความเสียหายเพียงเล็กน้อยที่น่าจะเกิดจากอิทธิพลของหลวงพ่อบุญพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง

^๖ กิตติคุณ เรื่องแสน, **วัดมหาวนาราม** <http://www.banmuang.co.th> [สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๕๙], หน้า ๒๔.

สมใจ ศรีนวล^๗ ได้เขียนบทความเรื่อง “วัฒนธรรมด้านความเชื่อ” กล่าวว่า ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมร่วม เป็นเรื่องจิตใจของปัจเจกชนที่ยอมรับสิ่งหนึ่งว่ามีพลังอำนาจไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนให้ปฏิบัติตามอ้อนวอนสืบทอดกันมาเป็นบรรทัดฐานของสังคมยุคแล้วยุคเล่า ซับซ้อนและเห็นดีเห็นงามไปด้วยกัน ประสานคนประสานใจไปด้วยกัน จึงกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต ความเชื่อแม้จะเป็นนามธรรมที่แต่ละคนเชื่อถือถึงกระนั้นเมื่อถึงกาลเวลาผ่านไป ได้กลายเป็นมรดกทางสังคมยากที่ใครคนใดจะปฏิเสธอำนาจความเชื่อได้หากเขายังเป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ

เสฐียร พันธรังสี^๘ กล่าวไว้ในหนังสือ “ศาสนโบราณ” ได้แสดงนัยแห่งความเชื่อในอำนาจลึกลับว่า มนุษย์ดึกดำบรรพ์ทุกเผ่ามีความเชื่อคล้ายคลึงกันว่า ร่างกายประกอบด้วยธรรมชาติ ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งได้แก่ เนื้อ หนัง กระดูก ที่เห็นอยู่ภายนอก อีกส่วนหนึ่งได้แก่ สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มองไม่เห็นด้วยตา ปรากฏอยู่ภายในสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั่นคือ เจตมิมหรือวิญญาณ ความเชื่อถืออันนี้ เชื่อว่าเจตมิมหรือวิญญาณ ไม่มีวันเสื่อมสลายตายจากโลกไป เป็นคติความเชื่อที่ต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน

๑.๖.๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระอนุเทพ ขนติพล (สุขศรี) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์การบูชาชุกในสังคมไทย” กล่าวว่า ความเชื่อในสังคมไทยในปัจจุบันยังมีความเชื่อเรื่องวัตถุมงคลอย่างสูง ทั้งยังเชื่อในอำนาจของวัตถุมงคลที่ได้รับการปลุกเสกจากพระภิกษุ และเข้าใจว่าวัตถุมงคลเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนา จึงได้ยอมรับและศรัทธาต่อวัตถุมงคลอย่างสนิทใจ นอกจากนี้ไสยศาสตร์เครื่องรางของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ โชคลาง เป็นสิ่งที่มิมีบทบาทต่อชีวิตประจำวันของคนในสังคมไทยปัจจุบัน คือสามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้ทั้งทางกายและทางใจ

พระโกวิท โกวิท^๙ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี” ได้พบผลการศึกษารูปว่า (๑) ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยที่ ๔.๑๕ เมื่อพิจารณาเป็นหลายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านโบราณวัตถุ มีค่าเฉลี่ย ๔.๑๕ รองลงมาคือด้านอนุสาวรีย์ คูบ้านคูเมืองอุบลราชธานี มีค่าเฉลี่ย ๔.๑๓ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือด้านศาสนวัตถุมีค่าเฉลี่ย ๔.๐๑ ตามลำดับ (๒) ผลการทดสอบสมมุติฐานพบว่า ประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษาและอาชีพต่างกัน มีความเชื่อต่อพระเจ้าใหญ่อินทร์

^๗ สมใจ ศรีนวล, วัฒนธรรมด้านความเชื่อ, วารสารสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ, ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๔๖), หน้า ๖๗.

^๘ เสฐียร พันธรังสี, ศาสนโบราณ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๓.

^๙ พระอนุเทพ ขนติพล, “การศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์การบูชาชุกในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑.

^{๑๐} พระโกวิท โกวิท, “ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก- ข.

แปลงทั้งโดยรวมและหลายด้านไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมุติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ (๓) ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้มีระดับที่เรียงจากสูงไปต่ำ คือพุทธบริษัทควรรณรงค์สืบสานการบูชาพระเจ้าใหญ่อินแปลงให้เป็นที่น่าเคารพนับถือบูชาสืบไป และระดับรองลงมาคือ ด้านอิทธิปาฏิหาริย์ของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงก็ควรน้อมนำเอาหลักปฏิบัติทางจิตมาปฏิบัติเพื่อแสดงการปกป้องคุ้มครองอีกด้วย และควรรักษาฟื้นฟูพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงยกไว้ในฐานะเป็นสัญลักษณ์องค์แทนของพระพุทธเจ้าและเป็นพระพุทธรูปคู่เมืองอุบลราชธานี ให้ดำรงคงอยู่ตลอดไป

พระเกียรติวิทย อุตตสนโต (โอชาวัฒน์)^{๑๑}กล่าวไว้ในบทคัดย่อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร” ซึ่งผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า (๑) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับร่างทรงประยุกต์ใช้แนวความคิดทางมานุษยวิทยา สังคมวิทยาและจิตวิทยา รวมถึงลัทธิวิญญาณนิยมและเจตนนิยม (๒) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทรงเจ้าและร่างทรงจัดอยู่ในกลุ่มหัวข้อธรรมเรื่อง อุปาทาน ๔ คือ อัตตวาอุปาทาน ทิฐูปาทาน สัมผัสอุปาทาน และเดรัจฉานวิชา มีหลักธรรมหลายหมวดที่เกี่ยวข้องกับร่างทรง (วิญญาณนิยม) เช่น เรื่องโอปปาติกะ (โนโยนิ ๔) เรื่องเทพ/เทวดา (ในเรื่องเทพ ๓ ภพ ๔ คติ ๕) เรื่องสัตว์โลก (โลก ๓) เรื่องสังขารและวิญญาณ (ขันธ ๕) เรื่องธรรมและการเกิดใหม่ (สงสารวัฏ) ที่ยืนยันถึงการมีอยู่จริงของปรโลกและสวรรค์ ที่เป็นสาระหลักของความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและพิธีทรงเจ้าเข้าผี สอนหลักธรรมที่ส่งผลต่อการประกอบพิธีกรรมนั้น ประกอบด้วย (๑) หลักศรัทธาเป็นระบบความเชื่อและความคิดอย่างหนึ่ง โดยไม่มีการพิสูจน์ไม่ต้องการเหตุผล ภาพความเชื่อของร่างทรงจะปรากฏอยู่ในพิธีกรรมที่ร่างทรงได้กำหนดขึ้น (๒) หลักธรรมในบริบทความตามนัยของพระพุทธศาสนา แต่มีใช้คุณธรรมที่ถูกต้องในทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำความดีเพื่อหวังผลตอบแทนที่เป็นความดีงาม ทั้งส่วนของวัตถุและความพึงพอใจที่เป็นธรรม (๓) การบำเพ็ญบารมี ก่อให้เกิดระบบการเสียสละในรูปแบบต่างๆ ของผู้ปฏิบัติตามคำแนะนำของร่างทรง (๔) การประยุกต์หลักศรัทธาธรรมและการบำเพ็ญบารมีในการประกอบพิธีกรรมร่างทรงนาน ไม่ได้แยกออกเป็นส่วนๆ เด็ดขาด แต่จะมีความเกี่ยวเนื่องกันจนกลายเป็นเนื้อเดียวกัน เช่น พิธีกรรมไหว้ครู มีการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในพิธีกรรม แสดงให้เห็นถึงหลักความเชื่อที่มีการระลึกถึงพระรัตนตรัย แต่มีลักษณะไสยศาสตร์แทรกปนอยู่ (๕) ร่างทรงกับพระรัตนตรัยมีความสัมพันธ์กันในภาวะแบบความเชื่อถือ น้อมรับมาและปรับใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของตนเองและสังคมร่างทรงเชื่อว่าเป็นผู้ทำหน้าที่เผยแพร่พระรัตนตรัย มีการแนะนำคนอื่นให้ศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ซึ่งถูกไว้เป็นที่เคารพอย่างสูง จากการสัมภาษณ์ร่างทรง ๑๖ คน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นตัวแฝง “องค์” สายฤษีมากที่สุด ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของร่างทรงส่วนใหญ่คือ ความเชื่อเรื่อง บุญ-บาป เรื่องการปฏิบัติธรรม พระรัตนตรัยและความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์และนิพพานตามลำดับ

^{๑๑} พระเกียรติวิทย อุตตสนโต, “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

พระมหาปรม โสภาโส (ทองคำ)^{๑๒} วิทยานิพนธ์เรื่องศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ซึ่งพบผลการศึกษาวิจัยพอสรุปว่า แนวคิดหลักธรรมเกี่ยวกับศรัทธา มีแทรกอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและในคัมภีร์อื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก อาทิเช่น ในอังคุตตรนิกายอัฏฐาณินบาต ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๓ ได้กล่าวถึงศรัทธาสัมปทา ในอังคุตตรนิกาย ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๑ ได้กล่าวถึงสมสัทธา ในอังคุตตรนิกายปัญจกนิบาตในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๒ ได้กล่าวถึงศรัทธาที่มีความเชื่อที่มีเหตุผล ยึดมั่นในหลักการทำความดี กล่าวโดยสรุปแล้ว หลักศรัทธาในพระพุทธศาสนามุ่งไปที่ความเชื่อที่ยึดหลักธรรม คือความดีความชั่ว ผลของกรรมที่ดีและชั่ว เป็นต้น ส่วนคัมภีร์อื่นๆ ได้แสดงความคิดความเชื่อที่ยึดหลักธรรมในทัศนะของกลุ่มชนต่างๆ ในกลุ่มคนไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เช่น ในคัมภีร์มิลินทปัญหาได้พูดถึงศรัทธาว่า มีลักษณะทำจิตใจให้ผ่องใสและมีลักษณะจงใจ ในคัมภีร์ภูมิวิลาสินี ได้กล่าวถึงความคิดความเชื่อของการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์และเทวดา เป็นต้น

พระครูจิตรธรรมธัช^{๑๓} ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมเจ้าแม่สองนางกับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงจังหวัดหนองคาย” กล่าวว่าหลักความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปนั้นปรากฏในพุทธานุสติซึ่งสอนให้ระลึกถึงคุณความดีของพระพุทธเจ้า การระลึกถึงคุณความดีของพระพุทธเจ้าเรียกว่าพุทธานุ ๙ คือ คุณของพระพุทธเจ้ามี ๙ ประการคือ

๑. อรหํ เป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้บริสุทธิ์ไกลจากกิเลสทำลายกรรมแห่งสังสารวัตรได้แล้วเป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนผู้อื่น ควรได้รับความเคารพบูชา เป็นต้น

๒. สมมาสมพุทโธ คือ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง

๓. วิชาจรณสมปนโน คือ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา คือ ความรู้และจรณะ คือ ความประพฤติ

๔. สุกโต คือ เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว คือ ทรงดำเนินพระพุทธรูปให้เป็นที่ไปโดยสำเร็จผลด้วยดี พระองค์เองก็ได้ตรัสรู้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจก็สำเร็จประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ชนทั้งหลายในที่ที่เสด็จไป และได้ประดิษฐานพระศาสนาไว้แม้ปรินิพพานแล้วก็ยังเป็นประโยชน์แก่มหาชนสืบมา

๕. โลกวิทู คือ เป็นผู้รู้แจ้งโลกคือทรงรู้แจ้งสภาวะอันเป็นคติธรรมตาแห่งโลก คือ สังขารทั้งหลายทรงหยั่งทราบอริยาคัย สันดานแห่งสัตว์โลกทั้งปวงผู้เป็นไปตามอำนาจแห่งคติธรรมตาโดยถ่องแท้ เป็นเหตุให้ทรงดำเนินพระองค์เป็นอิสระพ้นจากอำนาจครอบงำแห่งคติธรรมตานั่น และทรงเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลายผู้ยังจมอยู่ในกระแสโลกได้

๖. อนุตตรโรปฐมมสารถิ คือ เป็นสารถิฝึกบุรุษที่ฝึกได้ไม่มีใครยิ่งไปกว่า คือ ทรงเป็นผู้ฝึกคนได้ดีเยี่ยมไม่มีใครเทียมเท่า

^{๑๒} พระมหาปรม โสภาโส (ทองคำ), “การศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาชาวพุทธไทยในปัจจุบัน” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), บทคัดย่อ, หน้า ก.

^{๑๓} พระครูจิตรธรรมธัช, “ศึกษาความสัมพันธ์ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมเจ้าแม่สองนางกับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมของ ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงจังหวัดหนองคาย”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๗, หน้า ๔๓-๔๔.

๗. สตถาเทวมนุสสานิ คือ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๘. พุทโธ คือ เป็นผู้ตื่นและเบิกบานแล้ว คือ ทรงตื่นเองจากความเชื่อถือและข้อปฏิบัติทั้งหลายที่ถือกันมาผิดๆ ด้วยทรงปลุกผู้อื่นให้พ้นจากความหลงมกด้วย อนึ่ง เพราะไม่ติดไม่หลงไม่ห่วงกังวลในสิ่งใดๆ มีการคำนึงประโยชน์ส่วนตน เป็นต้น จึงมีพระทัยเบิกบานบำเพ็ญพุทธกิจได้ถูกต้องบริบูรณ์โดยถือธรรมเป็นประมาณการที่ทรงพระคุณสมบูรณ์เช่นนี้ และทรงบำเพ็ญพุทธกิจได้เรียบร้อยบริบูรณ์เช่นนี้ย่อมอาศัยเหตุ คือ ความเป็นผู้ตื่นและยอมให้เกิดผลคือทำให้ทรงเบิกบานด้วย

๙. ภควา คือ ทรงเป็นผู้มีโชค คือ จะทรงทำการใดก็ลุล่วงปลอดภัยทุกประการ หรือเป็นผู้จำแนกแจกธรรม

พระครูสิริรัตนาวุธ^{๙๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบนบาน บวงสรวง แนวคิด หลักการ และอิทธิพลที่มีต่อคนไทย” สรุปได้ว่า ผู้บนบานจะขอบนบานในเรื่องขอให้ได้ลูกเรียนหนังสือเก่ง ขอให้หายป่วย ขอให้ได้ของหายกลับคืนมา ขอให้ถูกหวยรวยเบอร์ ขอให้เรียนหนังสือได้เกรดดี ขอให้มิใช่คนมีลาภให้มีฐานะร่ำรวย ขอให้เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนยศ แต่หลังจากการบนบานนั้น ก็จะมีการแก้บนตามที่ตกลงกัน ซึ่งมีเครื่องบนบานประกอบด้วย พวงมาลัย ละครรำ หัวหมู ผลไม้ ไข่ต้ม ดอกไม้ บายศรี มากrabไหว้หลวงพ่อบ้าง เป็นลูกหลวงพ่อบ้าง มีการบวชแก้บน ทำความดีแก้บน เลี้ยงเพลแด่พระสงฆ์ เลี้ยงอาหารแก่นักเรียน และเป็นเจ้าภาพบวชพระแก้บน

ศักดิ์ชัย สายสิงห์^{๙๕} ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับพุทธปฏิมากร งานช่างพลังศรัทธา พอสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ ด้านรูปแบบ และตำนานระหว่างพระแก้วมรกต กับ พระพุทธรูปหินทราย ตระกูลช่างพะเยา และตำนาน ประวัติความเป็นมาของพระแก้วมรกตว่า มีการค้นพบพระแก้วมรกต ในปี พ.ศ. ๑๘๗๙ ในรัชสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน ได้พบพระแก้วมรกตในพระเจดีย์แห่งหนึ่ง ในเมืองเชียงรายได้ซึ่งคือวัดพระแก้ว ในจังหวัดเชียงราย เพราะสาเหตุการแย่งชิงราชสมบัติ หลังจากพระเจ้ากือนาเสด็จสวรรคต หลังทำมหาพรหม รบพ่ายแพ้ จึงเสด็จหนีไปประทับที่เมืองกำแพงเพชร ภายหลังจึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกต และพระพุทธรูปหินทราย กับเจ้าเมืองกำแพงเพชรไปยังล้านนา โดยนำพระพุทธรูปไปถวายพระเจ้าแสนเมืองมา ส่วนพระแก้วมรกตได้ถูกอัญเชิญไปประดิษฐานที่เมืองเชียงรายในรัชสมัยเดียวกัน

ประพันธ์ กุลวินิจฉัย^{๙๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์พระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ” พบว่า แนวคิดเรื่องการสร้างพระพุทธรูปในคัมภีร์พระไตรปิฎก พบคำว่า รูปปฏิมาในอรรถกถา พบคำว่า พระปฏิมาในที่หลายแห่ง ซึ่งมีความหมายคล้ายกับคำว่า Sculpture คือ ประติมากรรม เช่น คำว่าเจดีย์ คือ พระปฏิมา (พระพุทธรูป) มีในอรรถกถานั้น ซึ่งเกิดภายหลังพระไตรปิฎกหลายร้อยปี ในสมัยพระพุทธโฆษาจารย์ พระพุทธรูปในลังกา คงได้รับอิทธิพลจากอินเดียในยุคต่างๆ ในขณะที่ทำสังคายนาในแต่ละครั้งคงเพิ่มเติมภาษาร่วมสมัยเข้ามาในแต่ละครั้งด้วย

^{๙๔} พระครูสิริรัตนาวุธ, “การบนบาน บวงสรวง : แนวคิด หลักการ และอิทธิพลต่อสังคมไทย”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, ๒๕๕๕), หน้า ๙๕.

^{๙๕} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “พระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๗.

^{๙๖} ประพันธ์ กุลวินิจฉัย, “วิเคราะห์พระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ” รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๘.

อย่างไรก็ตาม คำว่า รูปปฏิมา และพระปฏิมา คงไม่ใช่พระพุทธรูป แต่น่าจะเป็นเจดีย์ คือรัตนะที่เสมอด้วยพระตถาคต แม้เพราะอรรถว่า ทำให้เกิดความยำเกรง ส่วนพระปฏิมาที่พบเห็นในที่ต่างๆ อีกหลายแห่ง เป็นข้อความเชิงอุปมาบ้าง เป็นรูปพระวรกายของพระพุทธรูปบ้าง เช่น ได้ทรงตรัสกับพระวักกะลิไว้ในชาดกต่างๆ ในอดีตชาติของพระองค์ก็ดี ของพระสาวกก็ดี ในเอกสารประวัติศาสตร์หลังพุทธปรินิพพานยืนยันตรงกันว่า พระพุทธรูป หรือพุทธศิลป์ เป็นเรื่องการสร้างพระพุทธรูปที่เกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยคันธาระ อินเดีย ได้รับอิทธิพลจากการทำรูปปั้นเทพเจ้าของชาวกรีกที่เข้ามายึดครองบางส่วนของชมพูทวีป กษัตริย์กรีกทรงพระนามว่า เมนันเดอน์ หรือพระยามิลินทร์ ผู้มีปรีชาในการปกครองและศาสนา แต่หันมานับถือพุทธศาสนา เพราะได้ทรงฟังธรรมเทศนาของพระนาคเสนเถระพระองค์ได้ทรงบำรุงพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ทรงสร้างถาวรวัตถุต่างๆ รวมถึงการสร้างพระพุทธรูป และพระเจดีย์ในสถานที่ต่างๆ ดังนั้นจึงเกิดมีพัฒนาการการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่พระพุทธรูปสมัยทวารวดี จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน

วิโรจน์ นาคชาตรี^{๑๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนา และการอัศจรรย์ในคริสต์ศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีวัดปากน้ำ และคริสตจักรใจสมาน” ผลการศึกษาพบว่า พุทธศาสนิกชนเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธรูปเจ้าในพระไตรปิฎก ร้อยละ ๕๐.๘ เชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อดำวัดปากน้ำ ร้อยละ ๕๙ นอกจากนี้พบว่า พุทธศาสนิกชนชายและหญิงเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ใกล้เคียงกัน มีพุทธศาสนิกชนได้รับการประทานในสิ่งที่ขอจากหลวงพ่อดำวัดปากน้ำ พระสมเด็จวัดปากน้ำถึงร้อยละ ๘๙.๘

พระครูสุขยมงคลกิจ^{๑๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจดีย์รัตนมงคลวัดบ้านหนองไหล ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านหนองไหล ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด” จากการศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมของชาวบ้านหนองไหลที่มีต่อเจดีย์รัตนมงคล สรุปได้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมของคนในชุมชนชาวบ้านหนองไหลที่มีต่อเจดีย์รัตนมงคลนั้นเกิดจากความเชื่อว่า เจดีย์รัตนมงคลเป็นเจดีย์อันศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ชุมนุมของเทวดา และเป็นสถานที่ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ใครจะลบหลู่ไม่ได้ ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมหรือประเพณีจึงเกี่ยวข้องกับเจดีย์รัตนมงคลทั้งสิ้น

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวแล้ว ได้มีการกล่าวถึงความ เป็นมาของพระพุทธรูป และอิทธิปาฏิหาริย์ของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงที่ปรากฏ และจากการศึกษา เรื่องราวที่พระสงฆ์และประชาชนที่ได้พบเห็นปรากฏการณ์ และความเชื่อที่มีต่ออิทธิปาฏิหาริย์ของ พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง จากเอกสารและรายงานการวิจัยดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะ ศึกษาปรากฏการณ์ และความเชื่อที่เกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง และเพื่อนำ

^{๑๗} วิโรจน์ นาคชาตรี, “ความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนา และการอัศจรรย์ในคริสต์ศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีวัดปากน้ำ และคริสตจักรใจสมาน, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖), บทคัดย่อ หน้า ๖.

^{๑๘} พระครูสุขยมงคลกิจ, “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจดีย์รัตนมงคลวัดบ้านหนองไหล ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านหนองไหล ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๑.

ผลการวิจัยมาใช้ประโยชน์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในพระพุทธศาสนา และความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อวิถีชีวิตของประชาชนไทยในอนาคตต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า ทางด้านเอกสาร (Documentary research) และศึกษาวิจัยทางภาคสนามด้วย (Field Research) เพื่อให้งานวิจัยนี้ได้สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) อันได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฝ่ายเถรวาท ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๓๙

๑.๗.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำราวิชาการ สารานิพนธ์ วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ ท่านผู้รู้ และรวมทั้งผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และจำเป็นต่อการวิจัย

๑.๗.๓ การศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการศึกษาจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ (๑) พระสงฆ์ในวัดวัดมโหฬาราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองจังหวัดอุบลราชธานี ๔ รูป (๒) ผู้นำชุมชน/ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่วิจัย ๕ ท่าน (๓) ประชาชนทั่วไปที่มีประสบการณ์เรื่องราวเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง จำนวน ๑๓ รวมทั้งสิ้น ๒๒ รูป/คน

๑.๗.๔ ศึกษาค้นคว้า การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธีเรียงเรียงและสรุปผลการวิจัยพร้อมทั้งข้อเสนอแนะเสนอผลการวิจัยโดยพรรณนาต่ออาจารย์ที่ปรึกษา และต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นผลงานการวิจัยต่อไป

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ ทำให้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๙.๒ ทำให้ทราบความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหายานาราม พระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๙.๓ ทำให้ทราบถึงการส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ที่มีต่อพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงตามหลักพุทธศาสนา